

MUZIKA TARBIYASIDA BALALAR QOSIQLARI

TURSINBAEVA UMIDA SALAMAT QIZI

Ózbekistan mámleketlik konservatoriyası Nókis filiali

“Uliwma kásiplik hám social gumanitar pánler”

“muzikatanıw” qániygeligi 1-kurs studenti

Tel: 998991130145

Annotatsiya: *Bul maqalada balanıń tárbiyasında hám keleshekte qanday kásip iyesi bolıwında da ananıń hayyiwinıń úlken tásiiri bar ekenligi tálim qızıǵıwshılıq hám qábiliyet tárbiyadan baslanatuǵınlıǵı haqqında maǵlıwmat berilgen.*

Gilt sózler: *Muzıka, háyyiw, pedagogika, ata-ana, tálim, tárbiya, mádeniyat, ádebiyat, qızıǵıwshılıq, keleshek.*

Muzıka pedagogikasınıń balalar qosıqlarına salıstırǵanda itibarı biykarǵa emes, sebebi balalar qosıqları - bul muzıka kórkem óneriniń eń ǵalabalıq, xalıqshıl túri bolıp tabıladı. Qosıq atqarıwshılıǵında da arnawlı muzıka tárbiyası, da ulıwma muzıka tárbiyası salasındaǵı barlıq balalar qatnasadı. Balalar qosıqları forma hám janrlarining túrli tumanlıǵı muzıkalıq pedagogikalıq processn hár túrli shólkemlestiriw imkaniyatın beredi. Usı baptıń tiykarǵı maqseti bul qosıq materialınıń hár túrliligin, olar ishinen eń saraları úlgielerin ajratıp kórsetiw, olardıń pedagogikalıq, tárbiyalıq múmkinshiliklerin belgilew, pedagoglardıń bul materialdı túsiniwleri hám izlep tabıwlarına jeńillik jaratıwdan ibarat esaplanadı.

Balalar qosıqları muzıka kórkem óneri túri retinde xalıq balalar qosıqları, sonıń menen birge kompozitorlerdıń balalar ushın jaratqan qosıqlarınan shólkemlesken.

Xalıq balalar qosıqlarınıń tómendegi tiykarǵı formaları ámeldegi: háyyiw qosıqları úlkenlerdıń balalarǵa baǵıshlaǵan xalqshıl xojalıq qosıq dóretiwshilik hám tikkeley balalar qosıq dóretiwshiligi - balalar qosıq folklorı.

Háyyiw.

Balanıń muzıka tárbiyası háyyiwden baslanadı. Muzıka - bul ájayıp hám ayırıqsha haqıyqatlıq bolıp tabıladı. Ol biziń sezim-sezimlerimizni oyatıwǵa alıp keltiredi, muzıkalıq kórkem obrazlarınıń gózzallıǵı menen zawqlantıradı hám quwantıradı, qıyalǵa shómiwge májbúr etedi, ruwxıy jaqtan óstiredi hám pazıyetlerimizdi asıradı, ruhan pákleydi, turmısımızǵa bólek mánis hám mazmun baxısh etedi. Muzıka ózi bar ekenligin menen tábiy mánisine iye. Áwladlar tárepinen toplanǵan muzıka tájiriyesi turaqlı túrde ósip, rawajlanıwlasıp barıp atır. Bul rawajlanıw hám muzıka mádeniyatı, muzıka kórkem ónerine iye bolıw processinde gódektiń muzıka dúnyasına kirip keliwindegi dáslepki qádemleri júdá zárúrli bolıp tabıladı: olarǵa háyyiw sıyaqlı ámeliy muzıkalıq social janrdi kirgiziw múmkin.

Háyyiw balanı uyqusın keltiretuǵın jańasha qosıq emes, bálki ana hám bala arasındǵı ayırıqsha munasábetlerdiń universal, ásirler dawamında ısıwlanǵan usılı bolıp tabıladı. Háyyiw qosıǵı járdeminde kórsetilgen bul munasábetler ótken zaman daǵı ájdadlardıń bar danalıǵın ana arqalı balaǵa ótiwine járdem beredi, onı tınıshlantıradı, tárbiyalaydı, balanıń turmısqa tábiy kirip keliwine múmkinshilik jaratadı. Usınıń menen birge, kóbinese bul process ańlanǵan, sezimiy emotcional dárejede ámelge asadı. Ana názik muzıkalıq sesler uyǵınlıǵı — bir ırǵaqtaǵı ritm hám tek ózi sezim etetuǵın keshirmeler arqalı balaǵa óziniń eń múqaddes, eń iygilikli sezimlerin, árman hám tileklerin jetkeredi, áne sol tiykarda onı gárezsiz turmısqa tayarlaydı.

Bul process pándе ele júdá az úyrenilgen. Soǵan qaramay, mısalı, yapon ilimpazlarınıń ananıń balaǵa awırayaq jaǵdayınanaq tárbiyalaw múmkinligi hám zárúr ekenligin tiykarlap bergen izertlewleri hámmege belgili. Soǵan uqsas máseleler kem úyrenilgen bolıwına qaramay, sol zat anıq, ana háyyiwi, onıń jaǵımlı hám mehriban dawısı ómirimizdiń aqırına shekem bizge joldas bolıp qaladı. Taǵı sonısn da aytıw kerek, balanıń keleshektegi táǵdiri kóp tárepten ana óz balasına qanday háyyiw aytıwı hám de oǵan qanday mánis sińiriliwine baylanıslı.

Sonday eken, háyyiw qosıqları óziniń ámeliy, tınıshlantıruvchı, erkelewshi, uyıxlatuwshı wazıypalarınan tısqarı, asa úlken tárbiyalıq áhmiyetke de iye. Bul ayırıqsha ózgeshelik psixologiya (psixologiyalıq), pedagogika, fiziologiya sıyaqlı pánler tárepinen ósip kiyatırǵan jetkinshekli tárbiyalawda, shaxstı hár tárepleme bárkámal etip tárbiyalawda tuwrı hám nátiyjeli paydalanıw ushın hár tárepleme izertlew etiliwi kerek.

Balanı fizikalıq hám ruwxıy tárbiyasında háyyiwdiń áhmiyeti zárurlıǵı haqqında ullı Ibn Sino aytqan sıyaqlı : Gódekli bekkemleytuǵın paydalı qurallar qatarına tómendegiler kiredi: birinshiden, jeńil shayqaltıw hám, ekinshiden, ádetde háyyiwlep uyxlatawında muzıka hám qosıqtı ásten dawıs penen qosıq aytıw. Bul eki zattıń bala tárepinen aql etiliwi onı fizikalıq shınıǵıwlar hám muzıkaǵa beyim etedi. Olardan birinshisi denegе, ekinshisi bolsa kewilge tiyisli.

Kóplegen ádebiyatlarlar, kitaplar, jıynaqlardı úyreniw, turmıslıq baqlawlar háyyiw qosıqlarınıń túrme túr forma hám túrleri bar ekenligin kórsetip atır. Mısalı, «Ózbek xalıq muzıkası» kitabınıń III jıldıda Yunus Ralabiy tárepinen toplanǵan hám de jazıp alınǵan, nota jazıwında eki háyyiw qosıǵı keltirilgen. Usı háyyiw qosıqlarınıń muzikalıq motivları hám sesler uyǵınlıǵı júdá keń tarqalǵan hám háyyiw qosıqlarınıń eger azmaz quramalılıw bolsa da, sózsiz, jetiliskeń túrlerinen biri bolıp tabıladı.

Keltirilgen mısallardan biziń mádeniyatımız hám kórkem ónerimiz neshe túrli bay hám rańbarańlıǵı kórinip turıptı. Sol sebepli de ol hár tárepleme izertlewge ılayıq hám múnásip bolıp tabıladı. Usı háyyiw qosıqların analiz etip, biz tómendegi nızamlıqtı atap kórsetiwimiz múmkin. Hár bir muzıka lad qosıqtıń tákirarlanıwshı bólegi (refren) ámeldegi bolıp, ol ózgeriwsiz qaladı. Mine sol tákirarlanıwshı qosıqtıń bir qatarı :

Jer júzinde payda bolǵan birinshi gódekke ayılǵan háyyiw naǵız ózindey baslanǵan eken. Jer júzindegi barlıq qosıqlar ana háyyiwinen baslanǵan. Biz tınlab dem alıp atırǵan eń jaqsı qosıqlardıń kelip shıǵıwı da ana háyyiwine barıp taqaladı.

Háyyiw qosıqları arasında, jer júzindegi, usınıń menen birge hár bir insannıń ómirindegi dáslepki qosıqlardan biri bolıp tabıladı. Itimal, tap sol sebepli

de muzıka kórkem ónerinde, dúnyanıń barlıq belgili kompozitorları - Motsart, Brams, Shaykovskiy hám basqalar dóretiwshiliginde háyyiw qosıqları yamasa háyyiw sesler uyǵınlıǵı bar, bul qosıqlardı olardıń balalıqlarında anaları aytıp bergen. Ózbek professional muzıka kórkem ónerinde Ikrom Ullıov, Abdurahim Muhamedov hám basqa kompozitorlar tárepinen jaratılǵan háyyiw qosıqlarınıń úlgeri belgili. Mısal ushın Dárwishjon Obidov qosıqı tiykarında Abdurahim Muhammedov jaratqan háyyiw qosıǵın keltiremiz.

Bul shıǵarmadan yoshlangan belgili ózbek xor dirijori Batır Umidjonov onı xor atqarıwshılıǵına maslastırdı. Nátiyjede bul háyyiwdiń ko'pdawıslı xor atqarıwshılıǵıdaǵı úlken kólemli sesler uyǵınlıǵına iye bolǵan variantı júzege keldi. Bul háyyiw qosıǵınıń xor koncerti atqarıwshılıǵı professional kórkem ónerindegi ulıwma basqa tımsalı dárejesine jetti. Bul kemdekem ushraytuǵın miynetiniń tolıq (fortepiano hám xor ushın) partiturası menen qızıǵatuǵın oqıwshı hám qanıgeler ushın tómendegi kitaptı usınıs etemiz: Xoziev N. I. Xor dirijyorlıǵı xrestomatiyası, II bólim.

Háyyiw qosıqlarınan professional muzıka hám basqa kórkem óner túrlerinde paydalanılıwına tiyisli taǵı kóplegen mısallar keltiriw múmkin. Bul ulıwma tosınarlı emes, balkim háyyiw qosıqlarında bizdi bul turmısa saqlap -avaylawshı muzıka, sóz, ana bawrı qálbi kewli kúshi sáwlelengen. Ilimpazlar, muzıkaizertlewshiler, ádebiyatshı qanıgeler, folklorshılar, pedagoglar, psixologlar usı muzıka janrın, onıń bala tárbiyası hám rawajlanıwına tásin hár tárepleme úyrenip atır.

Háyyiw qosıqları ilimiy texnika rawajlanıwı, dúnya júzilik social ózgerisler júz berip atırǵan biziń asirimizde da óziniń turmıshlıq zárúrli áhmiyetin joǵaltıpaydı. Háyyiw qosıqları bilim, adamgershiliklik, ruwxıylıq deregi bolıp qalaberdi, ol eń jaqsı insaniy pazıyletlerdi qalıplestiredi, biziń kewilimizde gózzal muzıka, qosıq bolıp jańraydı, kewlimizdi shadlı etedi, kúshimizge kúsh qosadı, insandı tárbiyalaydı hám ruwxıylıqın bayıtadı.

Háyyiw hár bir insannıń ómirindegi birinshi qosıq, birinshi muzıka retinde kewilimizde muzıkaǵa bolǵan muhabbattı asıradı, muzıkalıq ańlatpa qurallardı qabıllaw hám ańǵarıw qábiletin qalıplestiredi, jáhán muzıka kórkem óneriniń

gáziynesine jol ashadi. Muzika kórkem ónerine muhabbat áyne háyyiw qosıqlarınan baslanadı.

PAYDALANILĞAN ÁDEBIYATLAR

1. U.Tusınbaeva G.Kamalova MAKTABGACHA VA KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARGA MUSIQAVIY TARBIYA BERISHDA MUSIQA RAHBARINING O'RNI
2. Dauletbaev T. Q. QORAQALPOQ BAXSHICHILIK SAN'ATINING RIVOJIDA
G 'AYRATDIN UTEMURATOVNING MEHNATLARI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 90-94.
3. U.Tusınbaeva G.Kamalova XALÍQ MUZÍKA DÓRETPELERIN HÁM SALT DÁSTÚRLERDI ÚYRENIW ARQALÍ JASLARDI RUWXIY ESTETIKAĞA TÁRBIYALAW
4. U.Tusınbaeva G.Kamalova MEKTEP OQÍWSHÍLARÍNDA MUZÍKA TÁLIMI ARQALÍ ESTETIKALÍQ TÁRBIYA MÁDENIYATÍN QÁLIPILESTIRIW
5. U.Tusınbaeva G.Kamalova JÁHÁN OPERA KÓRKEM ÓNERINDE JUZEPPE VERDI DÓRETIWSHILIGINÍN ORNI RIGALETTO OPERASINIŇ KÓRINISLERINDEGI ARIYALADIN QISQASHA TÚSINIGI .
6. U.Tusınbaeva G.Kamalova OYANIW DÁWIRI MUZÍKA KÓRKEM ÓNERI
7. U.Tusınbaeva MIRZA ULUGBEKTIN JÁHÁN ILIMINE QOSQAN
8. U.Tusınbaeva ÁJINIYAZ QOSÍQLARININ KÓRKEM ÓNERDEGI ÁHMIYETI
9. U.Tusınbaeva G.Kamalova MUZÍKA OQIW ORINLARINDA MUZÍKA ÁDEBIYATÍ PÁNIN OQÍTIW USÍLLARÍ HÁM WAZIYPALARÍ
10. U.Tusınbaeva G.Kamalova Muzıkatanıwshılardıń “Gazlar ushar” qosıǵına ilimiy kóz qarası